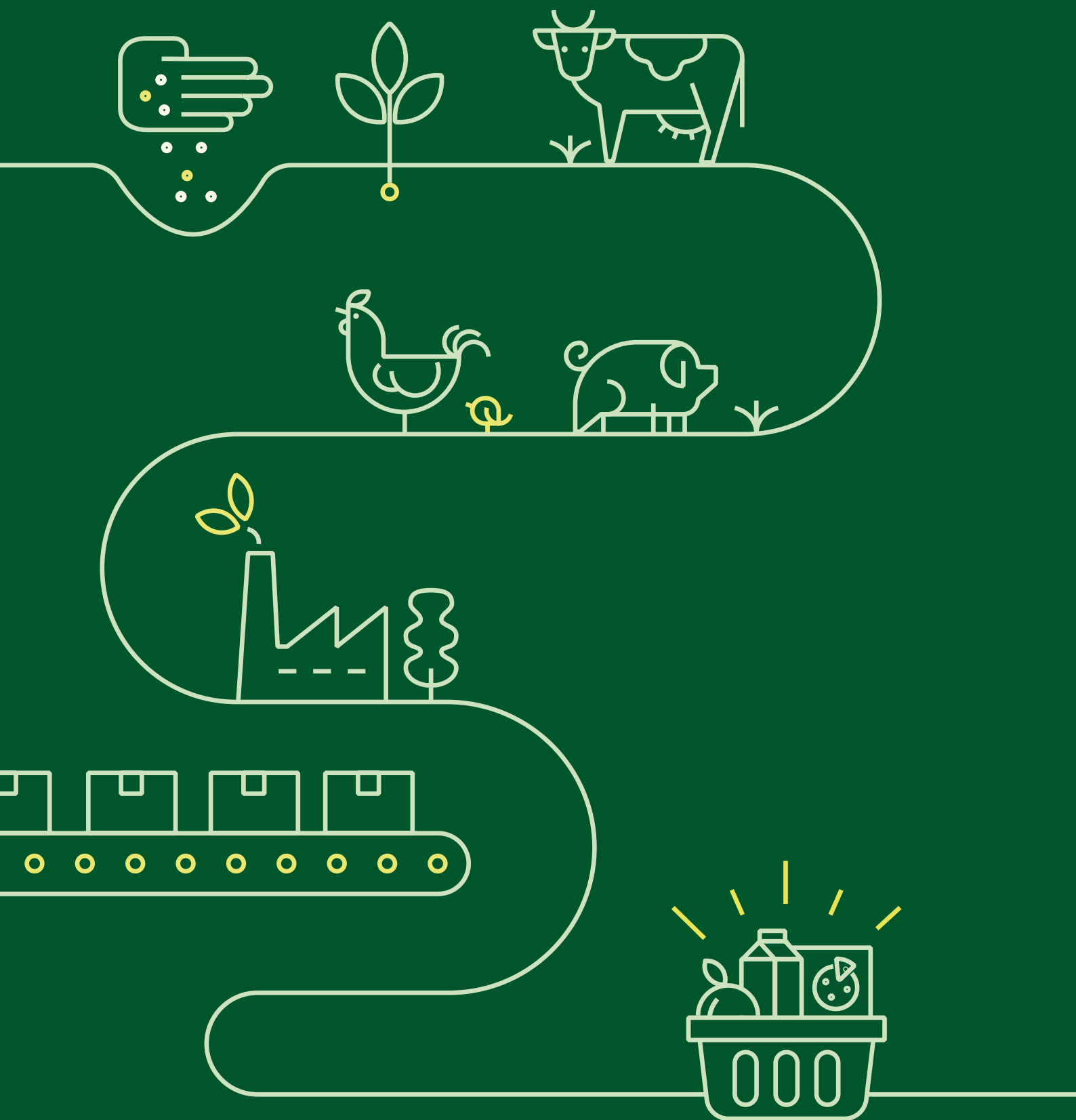

Veikart for

Landbruksbasert næringsmiddelindustri

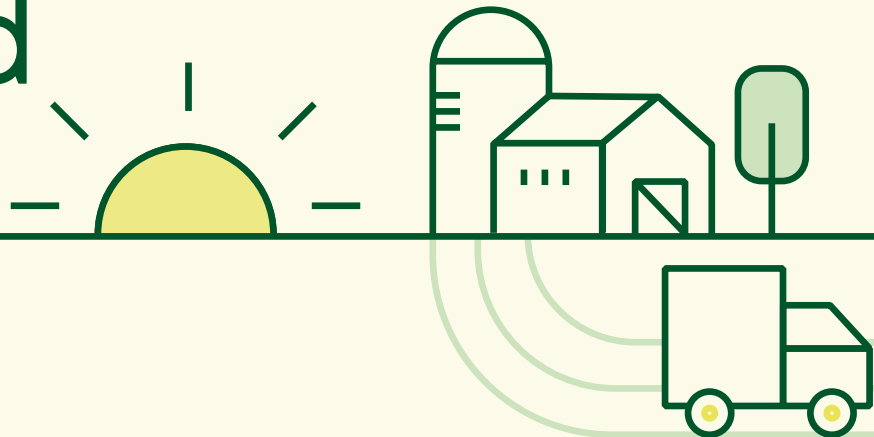

Innhold

	Statsrådets forord	4
01	Tall og fakta om næringsmiddelindustrien	6
02	Innsatsområder	12
	Innledning	13
	Råvarer, selvforsyning og matvareberedskap	16
	Marked og konkurransekraft	22
	Grønn omstilling	28
	Arbeidskraft, utdanning og rekruttering	34
	Forskning, utvikling og innovasjon	40
	EØS-regelverket	46
03	Veien videre	49

Statsrådets forord

Foredling av råvarer fra jordbruket har i alle tider stått sentralt i menneskers liv. Vi finner helleristninger fra langt tilbake som viser slakting, matlaging og folk som er samlet rundt måltidene. Fra et enkelt selvhushold der gården og familien var i sentrum, har foredlingen av råvarene over de siste hundreårene utviklet seg til industriell virksomhet.

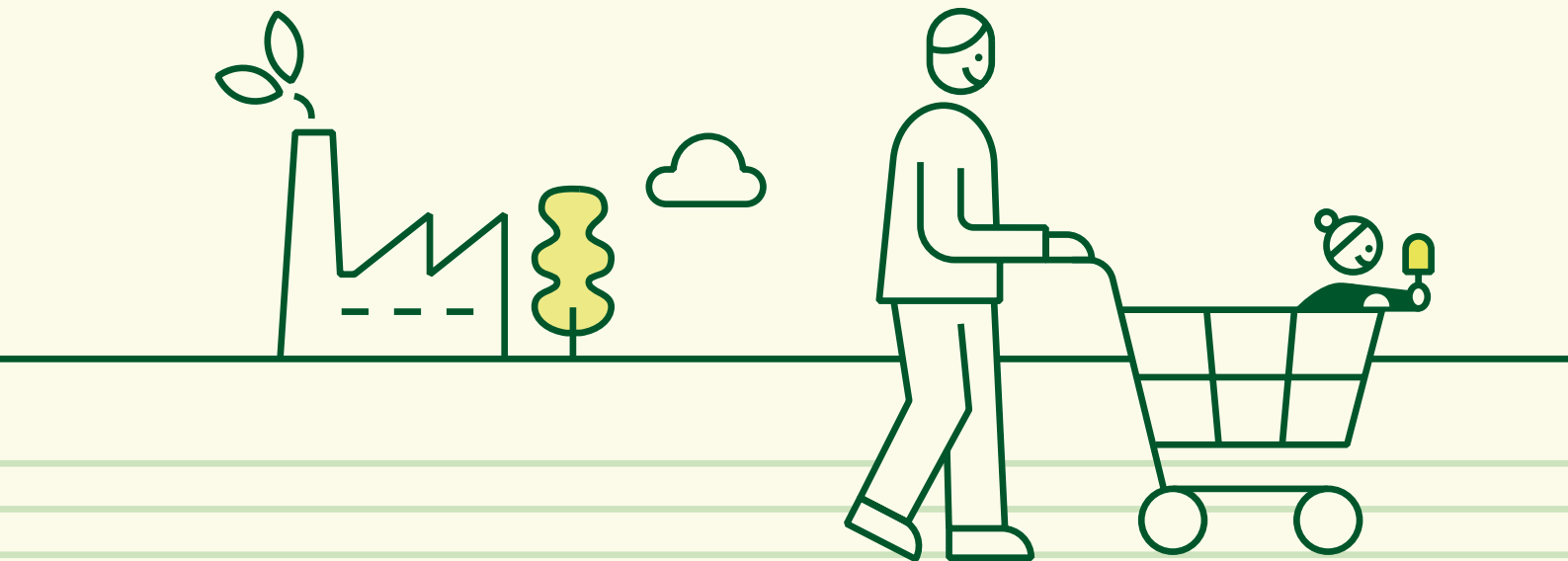
I dag er den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien Norges største fastlandsindustri. Bedriftene sysselsetter 39 000 mennesker fordelt på 2 900 bedrifter, alt fra store konsern med mange milliarder i omsetning til små håndverksbedrifter med lokal foredling og omsetning. Bedriftene er spredd over hele landet, og er hjørnesteinsbedrifter i mange lokalsamfunn.

Nasjonal matproduksjon er viktig i en mer urolig verden med økte utfordringer knyttet til klima og miljø. Beredskap for endrede forutsetninger er et viktig premiss for regjeringens politikk for verdikjedene i landbruket. En konkurransedyktig og lønnsom næringsmiddelindustri er en forutsetning for å oppnå regjeringens mål om en

selvforsyning av jordbruksvarer på 50 prosent, jf. Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogelegheitene i jordbruket*.

Matproduksjon er avhengig av forståelse og oppslutning fra samfunnet. Markedet alene kan ikke oppfylle landbrukspolitiske mål.

Regjeringen har satt ned et utvalg som skal levere en offentlig utredning (NOU) om fremtidens matsystemer. NOUen skal gi kunnskap om og identifisere muligheter, utfordringer og dilemmaer i det norske matsystemet. Næringsmiddelindustrien er en viktig del av dette arbeidet.

Regjeringen la 28. mars 2025 fram Meld. St. 16 *Industrien – konkurransekraft for en ny tid*. Denne beskriver viktige rammebetingelser for norsk industri framover.

Veikartet supplerer industrimeldingen ved å kartlegge og gjennomgå utfordringer som den landbruksbaserte industrien står overfor, identifisere muligheter for videre utvikling og peke ut veien videre. Veikartet er utarbeidet etter dialog og innspill fra industriens organisasjoner, bedrifter, relevante forsknings- og utdanningsinstitusjoner og virkemiddelaktører.

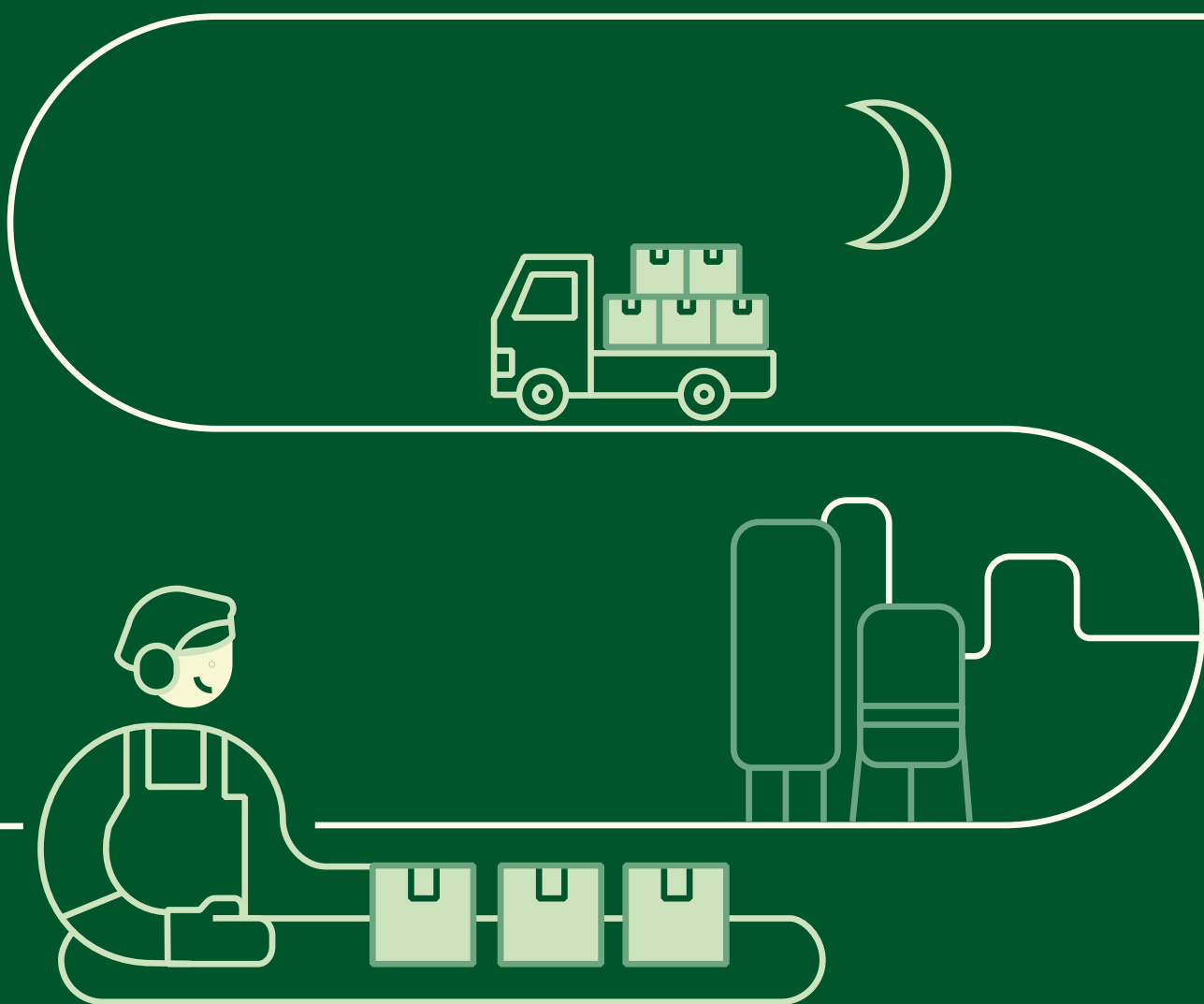
Veikartet er ingen stortingsmelding. Veikartet peker på eksisterende politikk som er viktig for industrien, og som regjeringen vil videreføre. Veikartet peker også på nye utfordringer og muligheter som regjeringen vil kunne arbeide med framover. Det er likevel industrien selv som må være i førerretet for å nå målet om en robust, innovativ og markedsrettet industri.

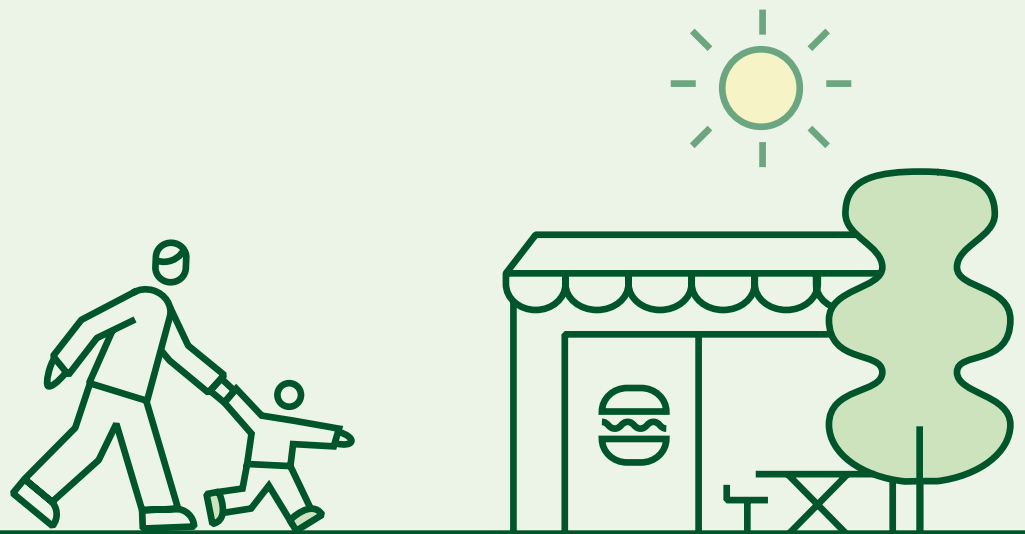
Nils Kristen Sandtrøen

Nils Kristen Sandtrøen
landbruks- og matminister

01

Tall og fakta om næringsmiddelindustrien

Den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien består av 2 900 bedrifter med 39 000 sysselsatte og en samlet omsetning på 235 mrd. kroner i 2023. Dette utgjorde 17 prosent av de sysselsatte og 20 prosent av omsetningen i den norske fastlandsindustrien. Verdiskapingen i den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien, utgjorde 53 mrd. kroner i 2024 (SSB).

Omsetning per sektor

og andel av omsetning i næringsmiddelindustrien (i mill. kr og prosent)

Produksjon av kornvarer, stivelse og stivelsesprodukter

6 273

3 %

Bearbeiding og konservering av frukt og grønnsaker

7 956

3 %

Produksjon av vegetabiliske og animalske oljer og fettstoffer

8 669

4 %

Produksjon av bakeri- og pastavarer

13 784

6 %

Produksjon av drikkevarer

18 604

8 %

Produksjon av andre næringsmidler

21 093

9 %

Produksjon av meierivarer og iskrem

28 449

12 %

Produksjon av fôrvarer

63 514

27 %

Produksjon, bearbeiding og konservering av kjøtt og kjøttvarer

66 486

28 %

Bare 15 prosent av bedriftene har over 20 sysselsatte, men disse sysselsetter om lag 80 prosent av arbeidstagerne i den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien.

Industrien er spredt over hele landet. Bedriftene baserer seg på alt fra håndverkskunnskap som er opparbeidet gjennom lang erfaring til høyteknologiske løsninger og automatiserte prosesser. Industrien er mangfoldig og omfatter blant annet slakterier og skjæringsbedrifter, meierier, møller, frukt- og grønnsakspakkerier, bakerier, konserveringsbedrifter, øl- og mineralvannprodusenter, produsenter av sjokolade, pizza og andre ferdigvarer.

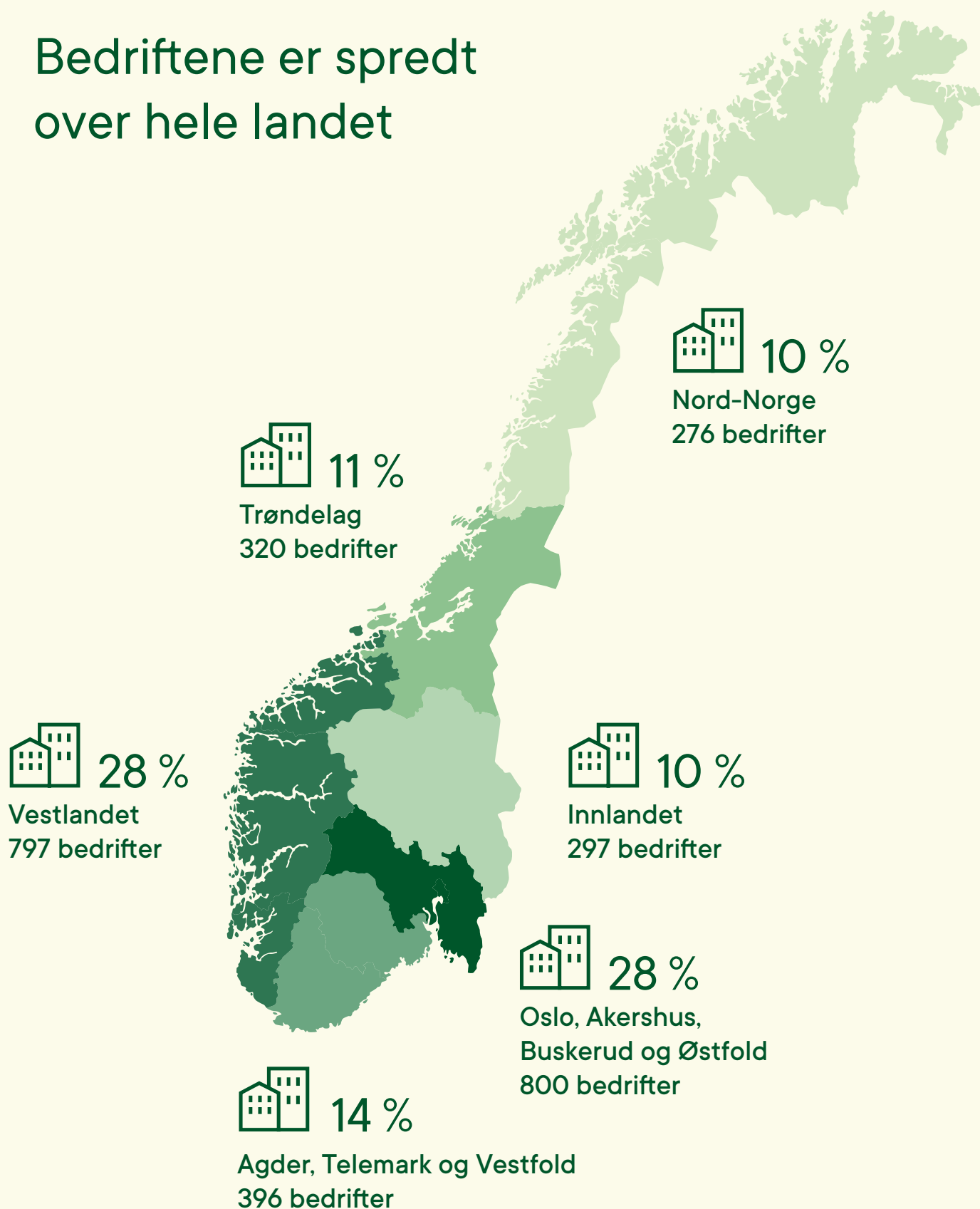
Næringsmiddelindustrien kjennetegnes av mange små bedrifter. Bare 15 prosent av bedriftene har over 20 sysselsatte, men disse sysselsetter om lag 80 prosent av arbeidstagerne i den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien. I 2023 utgjorde driftsinntektene til de 30 største bedriftene om lag to tredjedeler av inntektene i industrien. Kjøtt-, meieri- og bakerbransjen står for to tredeler av sysselsettingen. Forbruket av matvarer er mindre konjunkturavhengig enn forbruket av andre varer, og sysselsettingen innenfor næringsmiddelindustrien har vært relativt stabil over tid.

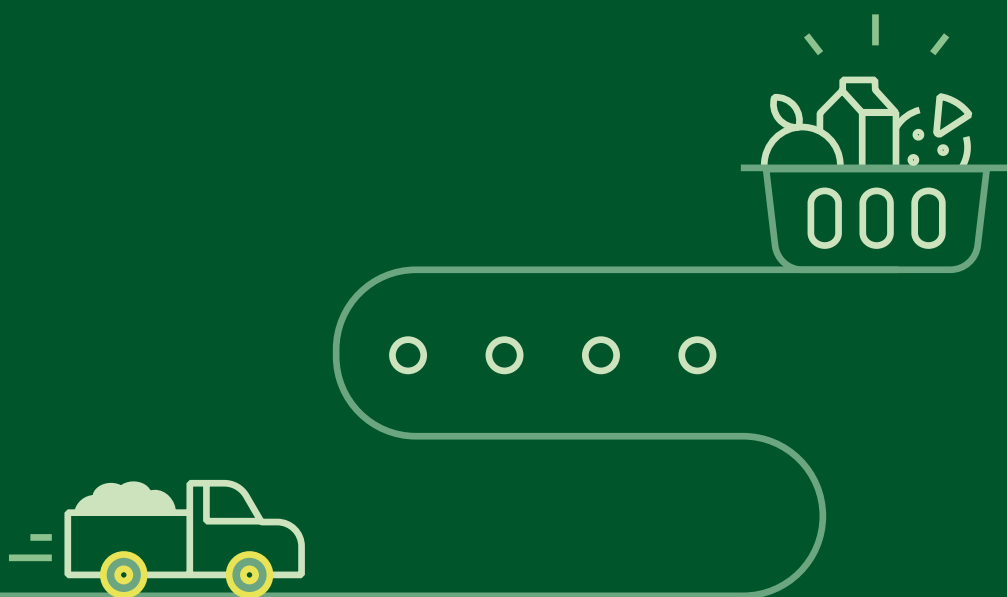
Eierskapet innen mat- og drikkeindustrien er alt fra enkeltpersonforetak til store aksje- og samvirkeforetak. Flere av de store aktørene innen melk, kjøtt og korn er organisert som samvirker. Samvirkeforetakene er gjennom landbrukspolitikken gitt ansvar for markedsreguleringen innenfor sin sektor.

Teknologisk framgang og økt konkurranse har bidratt til en konsolidering, effektivisering og strukturendring på alle områder i næringsmiddelindustrien, dels gjennom nedleggelse av produksjonsenheter, dels gjennom oppkjøp og fusjoner. Nedlegging av anlegg har ført til konsentrasjon av større foredlingsanlegg i bynære strøk. Samtidig har det vært en fremvekst av mindre bedrifter i distriktene, som gårdsysterier, siderprodusenter og småskala kjøttforedlingsbedrifter, ofte basert på foredling av lokale råvarer.

Mat- og drikkeindustrien representerer en av få komplette verdikjeder vi har, og gjennom å foredle jordbruksvarer bidrar industrien til arbeidsplasser, matvareberedskap og verdiskapning basert på norske ressurser i hele landet. Industrien skaper store ringvirkninger gjennom kjøp av varer og tjenester i nærmiljøet.

Bedriftene er spredt over hele landet

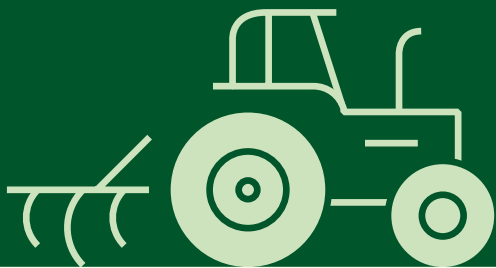

Mat- og drikkeindustrien representerer en av få komplette verdikjeder vi har, og gjennom å foredle jordbruksvarer bidrar industrien til verdiskaping basert på norske ressurser, arbeidsplasser i hele landet og matvareberedskap.

02

Innsatsområder

Innledning

Under arbeidet med veikartet har industrien gitt innspill som reiser problemstillinger langs hele verdikjeden, fra produksjon av råvarer til omsetning i markedet. Flere problemstillinger, som arbeidskraft og grønn omstilling, er felles med annen industri, mens andre er mer spesifikke for den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien. Noen problemstillinger tas ikke videre i veikartet, men håndteres i andre sammenhenger. Dette gjelder for eksempel markedsreguleringen av jordbruksvarer og spørsmål knyttet til kosthold og helse.

Veikartet konsentrerer seg om seks nøkkelområder som er sentrale for videre utvikling av industrien:

- o råvarer, selvforsyning og matvareberedskap
- o marked og konkurransekraft
- o grønn omstilling
- o arbeidskraft, utdanning og rekruttering
- o forskning, utvikling og innovasjon
- o EØS-regelverk

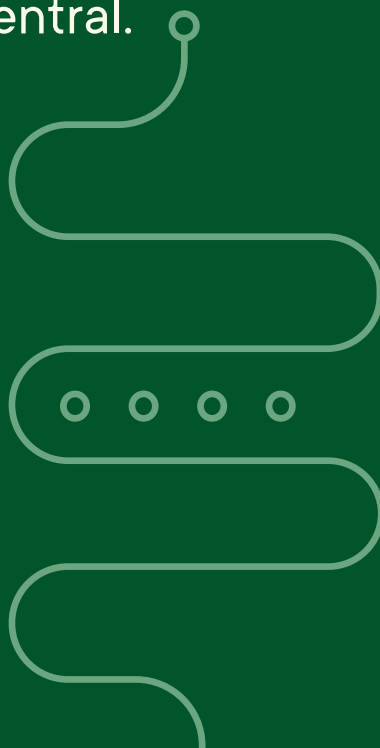
For hvert område presenteres utfordringer og muligheter. Videre redegjøres det kort for sentrale rammebetingelser og eksisterende politikk fra myndighetenes side. Under hvert temaområde framgår også oppfølgende tiltak fra industriens og myndighetenes side.

Meld. St. 16 Industrien

– konkurransekraft for en ny tid (2024–2025):

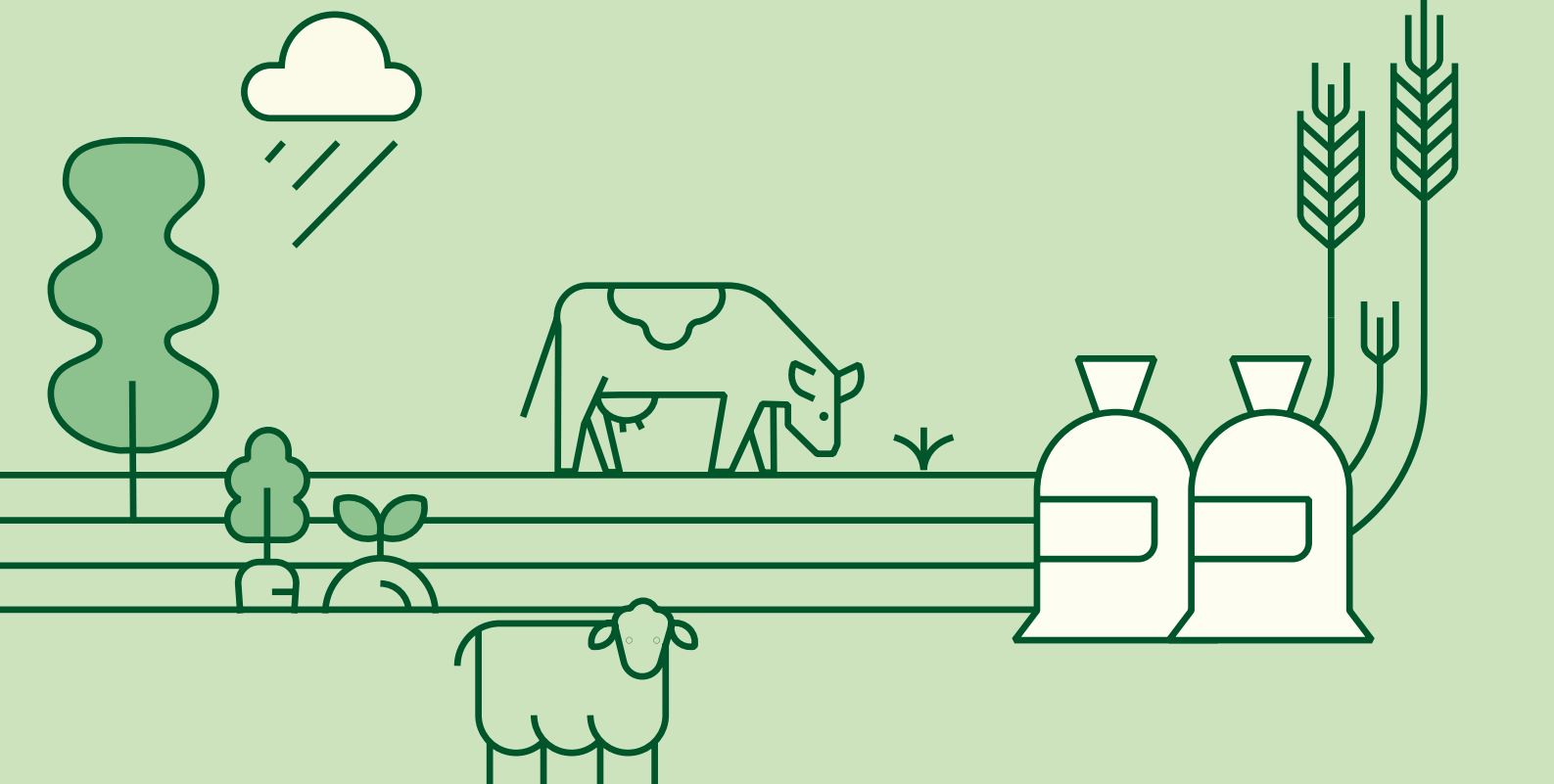
Normal tilgang på matvarer må opprettholdes også når mat- og drikkebedriftene utsettes for uønskede hendelser. Denne kapabiliteten til å sikre matforsyningen er knyttet til produksjon, import, distribusjon og omsetning av matvarer. I beredskapssammenheng er næringsmiddelindustrien helt sentral.

Innsatsområde 1:

Råvarer, selvforsyning og matvareberedskap

Stabil og sikker råvaretilgang er en forutsetning for den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien. Industrien kjøper og bearbeider i hovedsak norske råvarer, og er derigjennom en sentral aktør i å opprettholde og utvikle matforsyning og -beredskap i Norge.

Råvarer

Norsk landbruk er den viktigste leverandøren av råvarer til den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien. Dette gjelder leveranser av råvarer som inngår i produksjonen av matvarer med ulik bearbeidingsgrad og dyrefôr. Industrien har gjennom innspillsmøtene gitt uttrykk for at de primært ønsker å bruke norske råvarer. Forbrukerne etterspør norske produkter viser Spisefakta-undersøkelsen (Ipsos 2022). I deler av landet er også reindriften en viktig leverandør av råvarer, og bidrar til utnytting av slakte- og foredlingskapasitet i industrien. Norskprodusert fôr brukes også i oppdrettsnæringen.

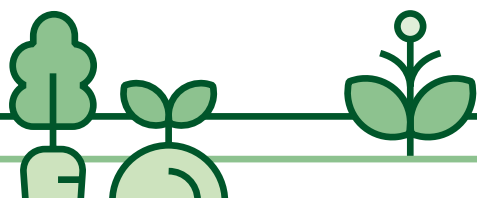
Næringsmiddelindustrien er avhengig av stabil tilgang på råvarer av riktig kvalitet og til konkurransedyktige priser. Jordbruket og reindriften er på sin side avhengig av industrien for å få avsetning av sin råvareproduksjon.

Samtidig er denne industrien avhengig av å kunne importere råvarer og innsatsfaktorer som Norge selv ikke har forutsetninger for å produsere. Supplerende import kan for enkelte produkter være en forutsetning for at industrien kan bruke norske råvarer.

Produksjonskapasiteten i næringsmiddelindustrien er i hovedsak dimensjonert ut fra tilgangen på norske råvarer og salg til hjemmemarkedet. Hjemmemarkedsandelen til industrien har vært svakt fallende over tid og ligger nå i underkant av 80 prosent. Resterende konsum dekkes gjennom import og grensehandel.

Stabile og forutsigbare rammevilkår for råvareproduksjon er en viktig forutsetning for videre utvikling også av industrien. Landbrukspolitikken og jordbruksavtalen er sammen med importvernet avgjørende for å opprettholde en høy norsk råvareproduksjon og en konkurransedyktig nærings-

Næringsmiddelindustrien er avhengig av stabil tilgang på råvarer av riktig kvalitet og til konkurransedyktige priser.

middelindustri. Råvareprisene og kostnadsnivået er generelt høyere i Norge enn hos våre konkurrenter. Ferdigvarer med basis i råvarer fra jordbruket og reindriften er i utgangspunktet beskyttet av importvernet. Det muliggjør høyere priser i det norske markedet enn i naboland. Bearbeidede landbruksvarer (RÅK-varer) er et unntak der tollsats pluss prisnedskrivning bare kompenserer for forskjeller i råvarepriser.

Videre må råvarene være produsert på en klima- og miljøvennlig måte. Norsk råvareproduksjon har fortrinn med et jordbruk som har god dyrevelferd og lav bruk av antibiotika og plantevernmidler. Videre bidrar forsknings- og utviklingsmiljøene og rådgivningstjenesten til bedret produktivitet i råvareproduksjon, samtidig som produksjonen skal skje på en bærekraftig måte. Som annen biologisk produksjon har også norsk landbruk utfordringer med utslipp til luft og vann og tap av naturmangfold.

Selvforsyning

Matsikkerhet innebærer tilgang på nok, trygg og næringsrik mat. Norsk matforsyning baseres på nasjonal produksjon og foredling av råvarer fra jordbruk, reindrift, fiskeri og havbruk, samt import av rå- og ferdigvarer. Matsikkerheten bygger på kontinuerlig norsk produksjon, opprettholdelse av produksjonsgrunnlaget og velfungerende handelsystemer.

Stortinget har gjennom behandlingen av Meld. St. 11 (2023–2024) *Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmogelegheitene i jordbruket* fastsatt en målsetting om å øke selvforsyningsgraden av jordbruksvarer til 50 prosent korrigert for import av førråvarer, blant annet gjennom å styrke konkurransekraften mot import.

Det er avgjørende at norske produkter er konkurransedyktige i markedet, at næringsmiddelindustrien og aktørene i verdikjeden for mat og drikke er innovative og tilbyr det forbrukeren vil ha. Skal norske

produkter bli foretrukket av forbrukerne framfor importerte produkter, må produktene framstå som mer attraktive når det gjelder produksjonsmetode, kvalitet, smak og pris.

Beredskap

Den globale usikkerheten med krig, ustabile forsyninger av mat og energi, et mer krevende klima og utfordringer med sykdom og dataangrep, understreker betydningen av å ha en nasjonal matproduksjon som en viktig del av beredskapen mot kriser i Norge.

Matforsyning er definert som en kritisk samfunnsfunksjon, og regjeringen slår i Meld. St. 9 (2024–2025) *Totalberedskapsmeldingen – Forberedt på kriser og krig* fast at økt norsk matproduksjon er en kritisk del av vår beredskap. Normal tilgang på matvarer må opprettholdes også når mat- og drikkebedriftene utsettes for uønskede hendelser. Denne kapabiliteten til å sikre matforsyningen er knyttet til produksjon, foredling, import, distribusjon og omsetning av

matvarer. Industrien er videre avhengig av tilgang til innsatsvarer til produksjonen, som emballasje og driftsmidler.

Konsekvensene av krig i Europa og internasjonal uro har for Norge først og fremst vært knyttet til prisøkninger på råvarer, energi og andre innsatsfaktorer. Kostnadsveksten har i sin tur bidratt til økte priser på matvarer til forbrukerne. Erfaringer fra de seneste års kriser og geopolitisk uro viser at norsk matvareberedskap jevnt over er solid og robust. Den kan forbedres, også for å kunne møte andre og nye typer utfordringer.

Et viktig premiss for å sikre normalitet i matforsyningen, er å opprettholde kompetanse og kapasitet til å produsere og foredle mat og drikke. Det sikres best gjennom kontinuerlig produksjon. Da kan spesialisert kunnskap om landbruk, matproduksjonsteknikker og næringsmiddelteknologi beholdes og videreutvikles.

Matsikkerheten bygger på kontinuerlig norsk produksjon, opprettholdelse av produksjonsgrunnlaget og velfungerende handelssystemer.

VEIEN VIDERE

Regjeringen vil gjennom landbrukspolitikken fremme en stabil og markedsrettet produksjon av råvarer av god kvalitet til konkurransedyktige priser. Dette er en forutsetning for å sikre råvarer til næringsmiddelindustri i alle deler av landet, og for å oppfylle regjeringens mål om selvforsyning, beredskap, og andre målsettinger knyttet til regjeringens landbrukspolitikk. Industriens betydning for å støtte opp under beredskap og sikkerhet er vektlagt i industrimeldingen.

Regjeringen har lansert et samfunnsoppdrag med mål om at alt fôr til oppdrettsfisk og husdyr skal komme fra bærekraftige kilder innen 2034. Blant delmålene er økt andel norskproduserte råvarer i kraftfôr til husdyr (fra 55 til 70 prosent) og i fôr til oppdrettsfisk (fra 8 til 25 prosent). Det finnes også bransjeinitiativer som Matkornpartnerskapet og Grøntløftet. Matkornpartnerskapet har iverksatt tiltak for å nå målet om 90 prosent norskandel i matmelet innen 2030. Grøntløftet jobber for å øke forbruket og andelen av norsk frukt og grønnsaker.

Regjeringen bygger nå opp et beredskapslager for matkorn til tre måneders forbruk for å kunne håndtere svikt i tilgangen på korn.

Jordbruket i Nord-Norge har vært prioritert i jordbruksoppgjøret gjennom flere år. Økte bevilgninger over reindriftsavtalen styrker reindriftens rammevilkår og legger til rette for økt produksjon og lønnsomhet i næringen. Som oppfølging av Meld. St. 10 (2024–2025) *Prinsipper for tallgrunnlag m.m. i jordbrukspolitikken* ble det i jordbruksoppgjøret 2025 vedtatt tiltak som styrker økonomien og investeringer i jordbruket i Nord-Norge. Dette vil bidra til råvaretilgangen for industrien i landsdelen og øke beredskapen.

TILTAK

- » Iverksette tiltak gjennom jordbruksavtalen med formål om økt produksjon av jordbruksråvarer der det er etterspørsel i markedet.
- » Bygge opp beredskapslagring av matkorn til tre måneders forbruk.
- » Øke produksjonen av planteprodukter til mat og fôr.
- » Legge til rette for fortsatt bærekraftig reindrift som leverandør av råvarer til industrien.
- » Gjennomføre risiko-, sårbarhets- og beredskapsanalyse av norsk matforsyning.

Innsatsområde 2:

Marked og konkurransekraft

Konkurransekraft i matsektoren er avgjørende for å opprettholde og øke norskandelen i hjemmemarkedet i tråd med etterspørselen. Det er flere faktorer som påvirker konkurransekraften, som pris, innovasjonsevne, kostnadseffektivitet, kvalitet og produksjonsmåte. I tillegg er evnen til å møte endringer i langsiktige forbrukertrender viktig, likedan tilgang til kapital for videre vekst. En styrking av konkurransekraften for norske jordbruksvarer mot import er derfor et viktig virkemiddel for å øke selvforsyningen, jf. Meld St. 11 (2023–2024).

Konkurranseskraft i matsektoren er avgjørende for å opprettholde og øke norskandelen i hjemmemarkedet i tråd med etterspørselen.

Den viktigste kunden for næringsmiddelindustrien er norsk dagligvare. I 2024 handlet nordmenn dagligvarer for 266 mrd. kroner. I tillegg leverer de fleste bedriftene også til storhusholdning, restaurant og servicehandelen. Lokalmat og -drikke utgjør 12 mrd. kroner og er et marked i vekst. Regjeringen har som mål at det innen 2035 skal omsettes lokalmat og -drikke med en lokal identitet og særegen opprinnelse for 25 mrd. kroner. Regjeringen presenterte i januar 2025 en veileder for å nå målet om økt lokalmatproduksjon: *Oppskrift for mer lokalmat og lokal drikke*.

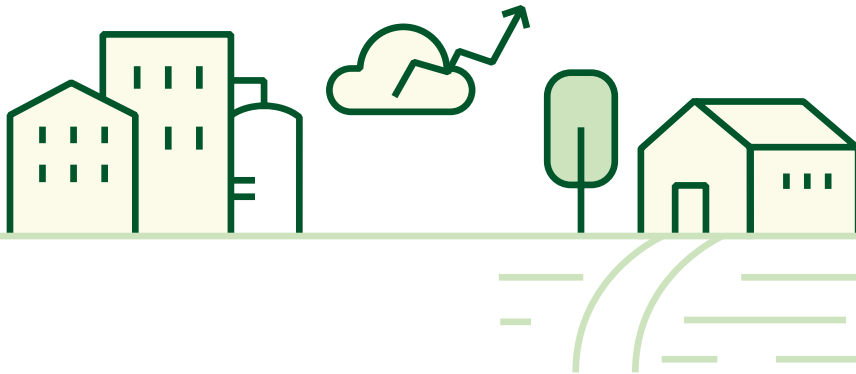
Helsemyndighetene og matbransjen (næringsorganisasjoner, mat og drikkeprodusenter, dagligvarehandelen og serveringsbransjen) har inngått en intensjonsavtale som gjelder ut 2025 og skal tilrettelegge for et sunnere kosthold. Avtalen har konkrete mål om et redusert inntak av salt, tilsatt sukker og mettet fett, og mål om et økt inntak av frukt og bær, grønnsaker, grove kornprodukter, fisk og sjømat.

Importvernet

Importvernet legger viktige rammer for hele landbrukssektoren, og gjør det mulig med høyere prisnivå på både basis og bearbeidede landbruksprodukter i Norge. Norges forpliktelser i WTO og handelsavtaler, blant annet med EU, definerer nivået på importvernet.

Importvernet gir rom for et høyere produktprisnivå i Norge enn i våre naboland, samtidig som utviklingen går i retning av økt internasjonal konkurranse også for den norske næringsmiddelindustrien. Høyere prisvekst i Norge enn internasjonalt over tid, kombinert med en gradvis liberalisering av handelen gjennom internasjonale handelsavtaler, har redusert styrken i tollvernet. Konkurransen varierer fra sektor til sektor, men generelt har utviklingen medført at industrien har vært nødt til å tilpasse økonomi, produktivitet og kostnadsnivå til internasjonal konkurranse. Framtidig utvikling i kostnadsnivå, renter og valuta vil således være av avgjørende betydning for konkurranseskraften.

I Norge praktiseres et system med administrative tollnedsettelse for landbruksvarer der tollsatsene kan settes lavere enn satsen i tolltariffen dersom det er underskudd av en landbruksvare i det norske markedet. Næringsmiddelindustrien er opptatt av at systemet med tolladministrering forvaltes med forutsigbarhet og tilstrekkelig fleksibilitet, men uten at det svekker nasjonal råvareproduksjon. Industrien uttrykker behov for fleksibel import av råvarer til redusert toll dersom norske råvarer ikke lenger er tilgjengelig, eller der det er behov for innsatsvarer med egenskaper og kvaliteter som ikke finnes i det

norske markedet. Gjennom ordningen for utenlands bearbeiding kan norske råvarer i gitte tilfeller foredles i utlandet for senere gjeninnførsel til Norge, dersom det ikke er regningssvarende å investere i produksjonsapparat i Norge.

RÅK-ordningen – bearbeidede landbruksvarer

Etter EØS-avtalens protokoll 3 er bearbeidede landbruksvarer regnet som frihandelsvarer. Prisforskjeller mellom EU og Norge på råvarer som inngår i ferdigvaren kan utjevnes gjennom toll eller prisnedskriving under den såkalte råvarepriskompensasjonsordningen (RÅK-ordningen), mens det er konkurranse på bearbeidingen i industrien. Mat- og drikkeindustrien har betydelig importkonkurranse på bearbeidede landbruksvarer. Importen har økt i verdi, men vært stabil målt i kvantum de siste årene. I 2024 ble det importert RÅK-varer til en verdi av 23 mrd. kroner. RÅK-industrien bruker anslagsvis 75 prosent av norsk matkorn og 25 prosent av norsk melkeproduksjon. I tillegg avtar de en betydelig andel med råvarer fra egg- og kjøttproduksjon.

En velfungerende RÅK-ordning med utjevning av råvarepriser, er en forutsetning for å sikre RÅK-industriens konkurransekraft i det norske markedet. Hvilke ferdigvarer som skal inngå i ordningen vurderes løpende utfra konkurransesituasjonen og utviklingen i råvarepriser nasjonalt og internasjonalt.

Eksport

Norsk eksport av landbruksvarer er beskjeden, i hovedsak som følge av høyt prisnivå sammenlignet med priser internasjonalt. Samtidig har enkelte produkter en kvalitet som gjør dem attraktive i markeder utenfor Norge. Med satsingen *Hele Norge eksporterer* har regjeringen iverksatt ulike tiltak med mål om å øke eksporten av varer utenom olje og gass med 50 prosent innen 2030. Innovasjon Norge forvalter en rekke risikoavlastende virkemidler, som er tilgjengelige også for landbruksbedrifter som satser på eksportmarkedet. Ved utforming av norske krav til økt markedsadgang for landbruksvarer i handelsforhandlinger, bidrar bedrifter i vurderingen av hvilke produkter vi har potensiale for å eksportere, og der vi bør be om økt markedsadgang.

Mat- og drikkeindustrien har betydelig importkonkurranse på bearbeidede landbruksvarer.

Mattilsynet har, i samarbeid med eksportbedriftene, ansvaret for å utarbeide relevante eksportdokumenter som importlandet krever. Videre har de ansvar for å forhandle protokoller eller avtaler som er nødvendig for å oppnå tilgang til nye markeder.

Grensehandel

Grensehandelen som følge av ulikt prisnivå sammenlignet med våre naboland på mat og drikke, er en konkurranseutfordring for næringsmiddelindustrien. Grensehandelen har sammenheng med ulike forhold som høyere kostnadsnivå i Norge, tollvernet, vareutvalg, konkurransesituasjonen, prissettingen i verdikjeden og avgiftsforskjeller (alkoholavgift, emballasjeavgift).

Regjeringen følger utviklingen i grensehandelen løpende. I 2023 ble kvoten for tobakksvarer som kan innføres som reisegods redusert.

Konkurransesituasjonen i verdikjeden

Omsetning av matvarer skjer i all hovedsak i dagligvaremarkedet og serveringsmarkedet (hoteller, kiosker, bensinstasjoner, kantiner o.l.). Det er få aktører som har kontroll på omsetningskanalene ut mot forbruker. En velfungerende konkurranse

i disse kanalene er viktig for den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien. Få aktører og etableringshindringer gjør det vanskelig med nyetableringer i markedet. Dette gjør konkurransesituasjonen i dagligvarebransjen utfordrende. Norske forbrukere opplever høyere priser og mindre utvalg enn forbrukere i andre land. Regjeringen la i februar 2023 frem en *10-punksplan for bedre utvalg og lavere priser i matbutikken*. Ytterligere fire nye tiltak ble lagt fram 19. mai 2025. Disse gjelder god prisinformasjon til forbrukerne, god tilgang til butikklokaler, god handelskikk i dagligvarebransjen og mer åpenhet i verdikjeden for mat.

Offentlige anskaffelser

Det offentlige står årlig for store innkjøp av mat og drikke. Lov om offentlige anskaffelser regulerer hvordan offentlige oppdragsgivere går fram for å gjennomføre anskaffelser. I dag er anskaffelser med en kontraktsverdi under 100.000 kroner (eksklusive mva.) ikke omfattet av anskaffelsesregelverket. *Oppskrift for mer lokalmat og lokal drikke* viser at anskaffelsesregelverket har stor betydning for lokalt næringsliv, og hvordan offentlige innkjøpere kan utnytte de mulighetene som finnes i dagens regelverk for å velge lokalprodusert mat og drikke.

Merkeordninger

I strategien *Matnasjonen Norge* er ett av de prioriterte tiltakene å stimulere til mer aktiv bruk av merkeordningene på matområdet. Merkeordningene gir økt anerkjennelse og verdsetting av norske produkter og produktmangfold. Nyt Norge er et opprinnelsesmerke for norsk mat og drikke, planter og blomster. Spesialitet og Beskyttede betegnelser er andre merkeordninger. Det er potensial for at bransjen bruker merkeordninger mer aktivt i arbeidet med å styrke konkurransekraften for produkter fra jordbruk og reindrift.

Det er en gjensidig avhengighet mellom primærproduksjon og næringsmiddelindustrien.

VEIEN VIDERE

Konkurransekraften i norsk matproduksjon er i stor grad et resultat av næringens egne disposisjoner. Regjeringens ambisiøse mål for landbrukssektoren innebærer også behov for en aktiv politikk med økonomiske og markedsrettede virkemidler som bidrar til at vår hjemlige produksjon ikke blir erstattet av import fra land med andre forutsetninger, jf. Meld. St. 11 (2023–2024).

Arbeidet med tiltak for å bedre konkurransen i dagligvarebransjen prioriteres høyt av regjeringen. Konkurransetilsynet har levert rapporter om lønnsomhet og marginer i dagligvarebransjen. Konkurransetilsynet har videre fått i oppdrag å gjennomføre årlige kartlegginger av utviklingen i dagligvarekjedenes egne merkevarer og andre merkevarekategorier, og å gjennomføre kartlegginger av selskapsstrukturer. Stortinget har vedtatt nye regler om markedssetterforskning i konkurranseloven. Reglene som trer i kraft 1. juli vil gi Konkurransetilsynet mulighet til å gjennomføre markedssetterforskning i markeder med store konkurranseproblemer og treffe vedtak om tiltak som skal bidra til å bedre konkurransen.

Regjeringen har sendt på høring flere forslag til endringer i lov om god handelsskikk i dagligvarekjeden for å gjøre loven mer treffsikker. Det foreslås

blant annet strengere krav om skriftlige avtaler og å lovfeste et krav om at betaling for tjenester skal stå i et rimelig forhold til kostnadene. Det bes også om innspill om loven bør regulere salg av dagligvarer med tap og tilgang til grossist- og distribusjonstjenester. Regjeringen arbeider også med å følge opp høring om forslag til endringer for å styrke håndhevingen av loven.

Anskaffelsesutvalget har lagt frem to offentlige utredninger. Som et første ledd i oppfølgingen av utvalgets forslag har regjeringen lagt frem Prop. 147 L om endringer i anskaffelsesloven (samfunnshensyn mv.) for Stortinget. Der foreslår regjeringen blant annet å øke innslagspunktet for regelverket om offentlige anskaffelser fra 100 000 kroner til 300 000 kroner (eksklusive mva.). Dette kan legge til rette for mer lokalprodusert mat i offentlige anskaffelser. Regjeringen foreslår også andre endringer som legger til rette for videre forenklinger i anskaffelsesregelverket.

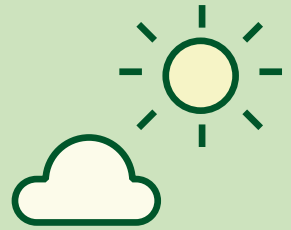
Det er en gjensidig avhengighet mellom primærproduksjon og næringsmiddelindustrien. Utforming av rammebetingelser for verdikjeden for mat krever god dialog mellom næringsaktørene og myndighetene. Dette er en forutsetning for å komme fram til de beste løsningene.

TILTAK

- » Videreføre RÅK-ordningen med formål om å skape like konkurransevilkår på råvareleddet for norske og importerte RÅK-varer.
- » Videreføre fleksibilitet i importvernet slik at import kan supplere norsk produksjon av råvarer til industriformål.
- » Legge til rette for eksport av norske mat- og drikkevarer med eksportpotensiale, blant annet gjennom Mattilsynets arbeid.
- » Videreføre arbeidet med å bedre konkurransen i verdikjeden for mat og dagligvarer for å bidra til mer innovasjon og et bedre dagligvaretilbud til forbrukerne.
- » Følge opp forslag til endringer i lov om god handelsskikk.
- » Øke innslagspunktet til lov om offentlige anskaffelser til 300 000 kroner.
- » Etablere et forum for dialog mellom myndigheter og partene i næringsmiddelindustrien.

Innsatsområde 3:

Grønn omstilling

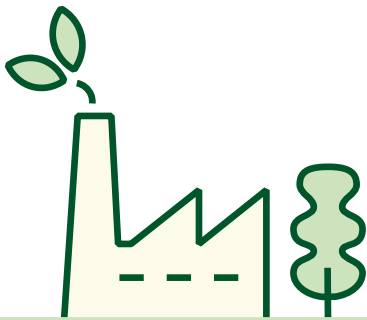
Regjeringens næringspolitikk har som mål å bidra til størst mulig samlet verdiskapning i norsk økonomi, noe som innebærer at all næringsvirksomhet må være sosialt, miljømessig og økonomisk bærekraftig. En utfordring for norsk industri, herunder næringsmiddelindustrien, er hvordan den kan utvikles på en måte som ivaretar samlet verdiskapning og skaper arbeidsplasser, samtidig som den bidrar til et lavere klima- og miljøavtrykk.

Denne omstillingen har sitt utgangspunkt både i globale og nasjonale utfordringer. Norge har inngått avtaler internasjonalt om klima, miljø og natur som setter rammer og forpliktelser for industriens virksomhet.

Samtidig gir omstillingen nye muligheter for industrien. Klimamål og utvikling av teknologi gir rom for ny industri for grønne løsninger. Også den landbruksbaserte industrien vil kunne bidra med løsninger som lavutslippssamfunnet vil ha behov for. Industriell utvikling knyttet til bedre utnyttelse av biologiske ressurser i landbruket er et område som er under stadig utvikling og konkurransen om biologiske ressurser til ulike formål, som mat, fôr og energi, vil kunne øke framover.

Råvareproduksjon

Næringsmiddelindustrien planlegger for bruk av råvarer og innsatsfaktorer med lavest mulig klima- og miljøbelastning per produsert enhet. Det forutsetter at primærnæringen og myndighetene viderefører samarbeidet om klima- og miljøtiltak i produksjonen, slik at industrien har tilgang på råvarer som er produsert på en måte som er bra for det biologiske mangfoldet, kutter utslipp og binder karbon. Klimaavtalen med jordbrukets organisasjoner ligger til grunn for regjeringens klimaarbeid i sektoren framover. Avtalen ble inngått i 2019 og løper fram til og med 2030. Avtalen omfatter jordbruksrelaterte utslipp og opptak i sektorene jordbruk, arealbruk og energibruk.

Ressursutnyttning og sirkulær økonomi

I en sirkulær økonomi skal ressurser som tas inn i økonomien ivaretas så lenge og så godt som mulig, samtidig som tilførsel og forbruk av nye ressurser og materialer minimeres.

Industrielle symbioser er sentralt for utviklingen av en mer sirkulær økonomi. Det kan innebære å samarbeide om fullverdig bruk av materialer, energi, vann og biprodukter som kan bidra til å kutte utgifter til råvarer og avfallshåndtering, skape verdier og redusere klimagassutslipp og forurensning. På Kviamarka i Rogaland er det for eksempel utviklet et bedriftsnettverk der overskuddsvarme fra meieri-industri utnyttes som energikilde til grønnsak-produksjon i veksthus. Innen industrien gjøres det og et stort arbeid for utnyttelse av restråstoffer fra produksjonen til kommersielt utnyttbare produkter.

I verdikjeden for mat oppstår det flere typer rester og sidestrømmer, herunder fiskeslam, husdyrgjødsel, matavfall og slakteavfall. Det ligger et stort potensial i å utnytte denne typen næringsrike restråstoff i sirkulære kretsløp, for eksempel i produksjon av høyverdiprodukter som kosttilskudd, fôr til oppdrettsfisk og husdyr, gjødselprodukter eller til energi-produksjon.

Bedre ressursutnyttelse vil føre til mindre forurensning. I tillegg vil restråstoff som kanaliseres inn i biogassproduksjon redusere behovet for fossile brensler. En samlet avfalls-, biogass-, transport, landbruks- og havbruksnæring la i 2023 fram en plan for økt bruk av biogass.

Klima- og miljøkrav

Norge er tett knyttet til EU på klima- og miljøområdet gjennom EØS-avtalen og andre samarbeidsavtaler. Klima- og miljøregelverket som tas inn i EØS-avtalen setter rammer for industri-virksomhet i Norge. I tillegg kommer produktregelverket som stiller krav om bærekraft i alle ledd og reglene om fornybar energi og energieffektivisering, grønne offentlige anskaffelser og statsstøtte for klima- og miljøformål. For norsk industri vil harmonisering i felleseuropeisk regelverk bidra til færre handelshindringer og like konkurransevilkår med andre europeiske aktører.

Klima- og miljøregelverket som følger av EØS-avtalen, vil ifølge industrien kunne innebære store kostnader for bedriftene. Som eksempel trekker meieri- og kjøttindustrien frem kravene til rensing av utslipp etter industriutslippsdirektivet. Nye utslippskrav kan være krevende å møte for norske bedrifter, fordi anleggene er mindre enn i EU. Norsk bedriftsstruktur og naturgitte forhold er annerledes.

Energi

Næringsmiddelindustrien ser sikker tilgang på fossilfri energi over hele landet, til konkurransedyktige priser, som en avgjørende forutsetning for grønn omstilling, reduserte utslipp og fortsatt vekst. Utfordringen med tilgang til fossilfri energi er felles med annen prosessindustri, men utfordringene vil variere mellom bedrifter. Elektrifisering, energieffektivisering, økt overføringskapasitet og CO₂-håndtering pekes på som viktige tiltak. For mange bedrifter vil en energiomlegging kunne innebære betydelige investeringer og være krevende å realisere. Enova gir støtte til å finansiere energieffektivisering og grønn omstilling.

Fra restråstoff til plussprodukter

Nortura mottar om lag 250 000 tonn dyr til slakt og egg hvert år. Av dette blir 60 prosent til mat, mens det resterende går inn i en sirkulær verdikjede som videreforedles til såkalte plussprodukter.

Gjennom ny kunnskap og avansert teknologi videreforedles restråstoffer til kvalitetsprodukter. Hud og skinn av høy kvalitet blir til luksusvesker, sko, belter, møbler og bilseter. Reststoff fra slakteprosessen blir til næringsrik dyremat og høyverdige proteiner i kosttilskudd. Mukose fra svinetarm blir til blodfortynningsmidler i legemiddelindustrien. Membran fra eggeskall blir til sårhelingsprodukter, eggeskall til jordforbedringsprodukter og eggehviter til kosttilskudd.

Ved å utvikle plussproduktene sikres full ressursutnyttelse og økt lønnsomhet. Potensialet for verdiøkning av biomasse som ikke går til human konsum, vokser i takt med den teknologiske utviklingen. Dette er et satsningsområde for næringsmiddelindustrien som skaper arbeidsplasser og er blitt en viktig eksportnæring. Per i dag eksporteres nær 70 prosent av plussproduktene.

VEIEN VIDERE

Regjeringen har nylig lagt fram Meld. St. 16 (2024–2025) *Industrien – konkurransekraft for en ny tid*, der gode og forutsigbare rammevilkår for industrien står sentralt. Blant hovedprioriteringene i meldingen er: Industrien skal ha tilgang på ren og rimelig kraft, industrien skal bidra til lavutslippssamfunnet og industrien skal være nyskapende og utnytte ny teknologi.

Utfordringene knyttet til det grønne skiftet berører den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien, som annen industri. Regjeringen vil generelt legge til rette for å redusere utslipp av klimagasser og andre miljøskadelige utslipp, og fremme energieffektivisering og fornybar energi, gjennom gode rammebetingelser. Utvikling og bruk av ny teknologi kan også gi vesentlige helse-, miljø- og sikkerhetsforbedringer gjennom mer bærekraftige produksjonsprosesser og produkter.

I mars 2024 lanserte regjeringen handlingsplan for sirkulær økonomi. Regjeringens visjon er at Norge skal være et foregangsland i utviklingen av en grønn, sirkulær økonomi som reduserer den samlede klima- og miljøbelastningen og samtidig skaper nye arbeidsplasser i hele landet. Samtidig må industrien selv være i front for å løse sine utfordringer, og også utnytte markedsmuligheter som ligger i det grønne skiftet.

Regelverksutviklingen krever et tett samarbeid mellom myndighetene og industrien, blant annet for å kunne ta hensyn til nasjonale og lokale forhold. Norske myndigheter må være tett koblet på regelverksutformingen i EU.

Stortinget har vedtatt en ny lov om forebygging og reduksjon av matsvinn. Loven har som formål å fremme bedre ressursutnyttelse av næringsmidler gjennom å forebygge og hindre at næringsmidler går ut av verdikjeden. Loven gjelder for alle større virksomheter som produserer, omsetter eller serverer næringsmidler i Norge.

TILTAK

- » Innrette virkemidler slik at de bidrar til produksjon av landbruksråvarer som ivaretar biologiske mangfoldet, reduserer utslipp per produsert enhet og bidrar til karbonbinding.
- » Regjeringen la fram Meld. St. 25 (2024–2025) *Klimamelding 2035 – på vei mot lavutslippssamfunnet* der blant annet muligheter og utfordringer for produksjon og økt bruk av biogass ble omtalt.
- » Bidra med støtte til energieffektivisering og utslippsreduksjoner i industrien.
- » Forsterke dialogen med EU om utforming av klima- og miljøregelverk og regelverk for ressursutnyttelse som berører industrien.

Ressursutnyttelse:

Næringslivet investerer i sorteringsanlegg for plastemballasje

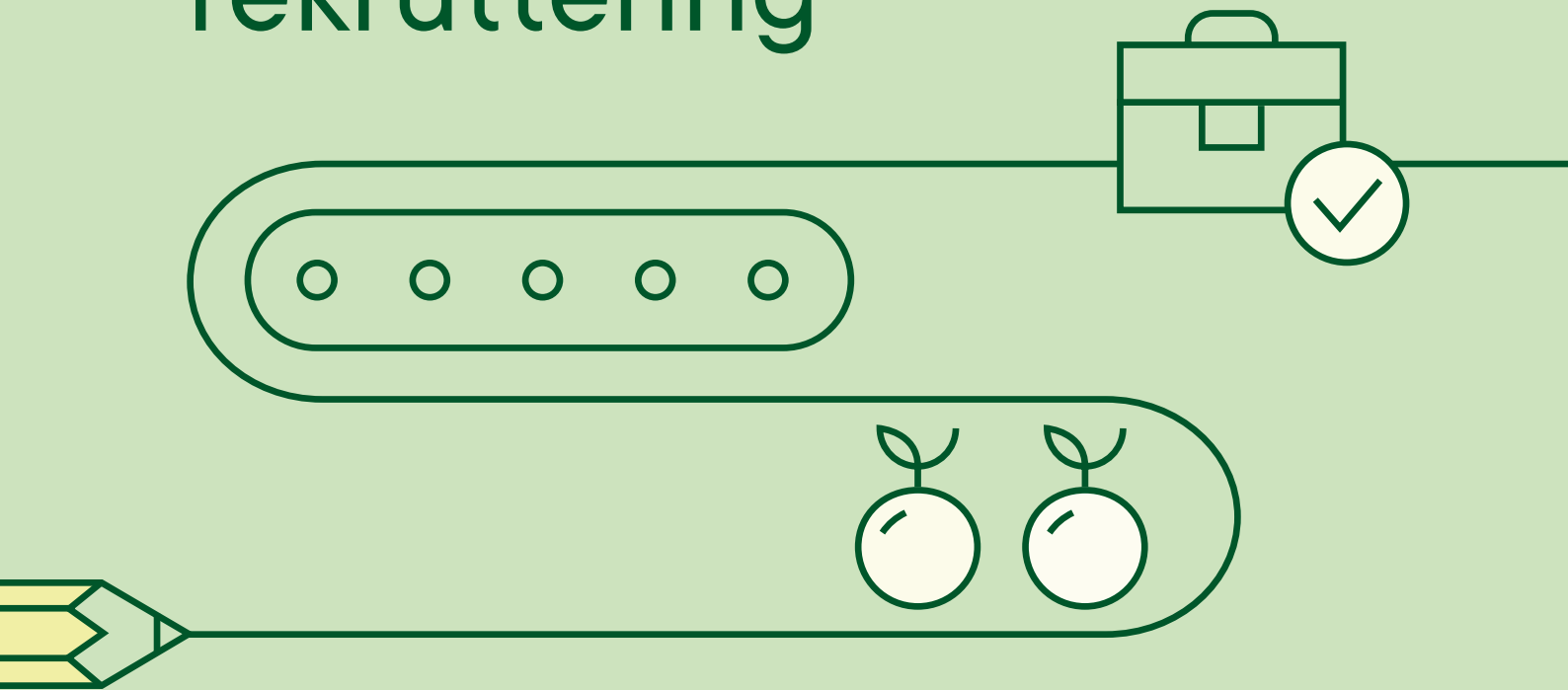
Over halvparten av plastemballasjen kildesorteres ikke og havner i dag i restavfallet. For å nå kommende mål til materialgjenvinning, er Norge avhengig av å håndtere plastemballasje fra restavfall. Norsk næringsliv investerer i et nasjonalt fin-sorteringsanlegg for plastemballasje, som kan sortere både kildesortert plastemballasje og plastemballasje hentet ut av restavfallet.

Anlegget i Holtskogen næringspark i Indre Østfold står i 2025 klart til å ta imot plastemballasje fra hele landet. Fin-sorteringsanlegget skal sortere plastemballasjen i ni ulike kvaliteter, i tillegg skal det sortere plastfolie i klar og farget kvalitet. Kapasiteten er på 90 000 tonn i året.

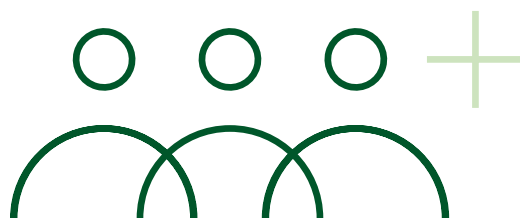

Innsatsområde 4:

Arbeidskraft, utdanning og rekruttering

Næringsmiddelindustrien har behov for arbeidskraft med variert kompetanse. Mindre håndverksbedrifter er avhengige av godt håndverk og praktisk erfaring i produksjonsprosessen. Andre bedrifter kan ha behov for arbeidskraft som håndterer avansert teknologi. De ansatte må sikres relevant kompetanse gjennom utdanning, arbeidserfaring og opplæring i bedrift.

Behov for kompetent arbeidskraft

I Meld. St. 31 (2023–2024) *Perspektivmeldingen 2024* vises det til økende behov for og konkurranse om fagarbeidere i norsk arbeids- og næringsliv. Utfordringer med rekruttering til næringsmiddelindustrien, sammen med lav interesse for matfaglig utdanning, var bakgrunnen for å sette ned et rådgivende utvalg for rekruttering til mat- og måltidsbransjen. I 2021 leverte utvalget rapporten *Uten fagarbeidere – ingen matnasjon*. Industriens tilgang på kompetent arbeidskraft og et velorganisert arbeidsliv er også et prioritert område i industrimeldingen.

NHOs kompetansebarometer for 2024 viste at 62 prosent av medlemsbedriftene i NHO Mat og Drikke hadde et udekket kompetansebehov, og NAV oppgir at nærings- og nytelsesmiddelindustrien manglet om lag 650 arbeidere i 2024. I tillegg står matindustrien overfor et generasjonsskifte i arbeidsstokken.

En samlet næringsmiddelindustri formidler at etterspørsel etter arbeidskraft med rett kompetanse er blant deres største utfordringer. Bedriftene er opptatt av at utdanningstilbudet må styrkes, inkludert etterutdanning for ansatte og opplæring i bedrift. I tillegg peker de på at rådgivere må få bedre kompetanse om yrkesmulighetene, og at samarbeidet mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv må styrkes.

For å tiltrekke seg elever og studenter må det legges til rette for opplæring i bedrift, og samarbeid mellom forskningsinstitusjoner og bedrifter må styrkes. Mange bedrifter er per i dag avhengige av tilgang på utenlandsk arbeidskraft for å opprettholde produksjonen. Samtidig gjør dette bedriftene sårbare for endringer i internasjonale forhold og valutakurser. Varierende norskkunnskaper hos utenlandske arbeidere kan gjøre kommunikasjonen mer krevende.

Rekruttering til matfagene og andre relevante yrkesfag

Tall fra Utdanningsdirektoratet viser at søkertallene til restaurant- og matfag har vært nedadgående over lang tid. Nedgangen i søkertall ser ut til å ha stoppet opp for kokkeutdanningene, men ikke for matproduksjonsfagene. Videre er det utfordrende at det er få som søker læreplass i matindustrien. Utdanningsprogrammet restaurant- og matfag har den laveste fullføringsgraden i videregående opplæring.

Bransjen sliter også med rekruttering av fagarbeidere, blant annet med teknologibakgrunn.

Arbeidet med å synliggjøre matfagene og hvilke muligheter disse gir, må videreføres i samarbeid mellom fylkeskommunene, de enkelte videregående skolene og de lokale næringsmiddelbedriftene.

Behov for rekruttering til høyere utdanning

Regjeringen har gjennomført en stor satsing på høyere yrkesfaglig utdanning og fortsetter satsingen i Meld. St. 11 (2024–2025) *Fagfolk for en ny tid*. Regjeringen løfter fagskolene gjennom styrket finansiering, mer frihet og flere karriereveier for fagarbeidere. Fagbrev innen restaurant- og matfag gir mulighet for spesialisering innen håndverksfag (f.eks. ysting, produksjon av spekemat eller baker- og konditorvarer) eller utdanninger innen teknologifag (f.eks. matteknikk). Det er en økende interesse for slik spesialisering, der flere av fagskoletilbudene kan kombineres med aktivt yrkesliv.

På bachelor- og masternivå tilbys det matfag som er relevante for næringsmiddelindustrien. Matvitenskapelig kompetanse er etterspurt og nødvendig for å utvikle konkurransedyktige produkter og for rekruttering til nødvendig forskning. NTNU og NMBU er studiesteder som har tilbud innenfor matvitenskapelige fag.

Betydningen av økt innsalg fra bedriftene og framsnakk i skolen

Flere av anbefalingene i rapporten *Uten fagarbeidere – ingen matnasjon* er fulgt opp av regjeringen, blant annet gjennom tilskudd til den nasjonale rekrutteringskampanjen *Smak deg frem*. Utvalget la vekt på systematisk samarbeid mellom fylkeskommunene, som ansvarlige for videregående opplæring, og lokale bedrifter om styrket skoletilbud i matfagene. Videre ble betydningen av tidlig innsats når det gjelder mat og helse i skolen løftet fram, og ikke minst betydningen av god rådgivning i ungdomsskolen når elevene skal velge retning i videregående skole.

Aktivt innsalg er en forutsetning for økt rekruttering til matfagene i videregående skoler, høyere utdanning og til bedriftene. Rekruttering til matfagene er avhengig av god kommunikasjon om yrkesmulighetene utdanningene gir. Det fordrer at utdanningsinstitusjonene, interesseorganisasjoner og den enkelte bedrift er aktive «innselgere». Ett eksempel på dette er rekrutterings- og kompetanseprosjekt for utdanninger innen jordbruks- og matsektoren *Velg mat* som NMBU starter opp i 2025, i samarbeid med relevante fagskoler og sentrale næringsaktører. Prosjektet er finansiert over jordbruksavtalen.

Inkludering som rekrutteringsstrategi

Som en del av sin rekrutteringsstrategi tar Lerum AS i Sogndal imot mennesker med ulike forutsetninger og arbeidsevne. Rekrutteringen foregår i samarbeid med NAV, men også gjennom at ansatte fanger opp potensielle arbeidstakere.

Lerum tilbyr ulik grad av arbeidstrening og utprøving, der utgangspunktet er at hele mennesket skal bli sett. Den enkelte skal inkluderes og oppleve trygghet og mestring i arbeidshverdagen, og målet er en ordinær arbeidsavtale hos Lerum eller andre. I 2025 har bedriften 135 ansatte totalt, hvorav tre er rekruttert på denne måten.

Bedriften ser på inkludering og det å gi mennesker en ny sjanse som en del av sitt samfunnsoppdrag. Samtidig bidrar dette til rekruttering av viktig arbeidskraft.

VEIEN VIDERE

Arbeidet med å synliggjøre matfagene og hvilke muligheter disse gir, må videreføres i samarbeid mellom fylkeskommunene, de enkelte videregående skolene og de lokale næringsmiddelbedriftene. Det er viktig med tidlig innsats, som betyr at også ungdomskolen og kommunene samarbeider tettere og mer systematisk med de lokale bedriftene. I Meld. St. 34 (2023–2024) *En mer praktisk skole* har regjeringen en rekke tiltak knyttet til hvordan elevene på 8.-10. trinn skal få mer innsikt i arbeidslivet, inkludert gjennom styrking av arbeidslivsfag som valgfag. Videre er det viktig med tett samarbeid mellom fylkeskommunene og bedrifter som tar imot lærlinger, eller som gir voksne opplæring på arbeidsplassen gjennom *Fagbrev på jobb*.

Det er et mål for regjeringen at ordinært arbeidsliv i større grad skal benyttes som tiltaksarena for unge som står utenfor arbeid og utdanning. I Meld. St. 33 (2023–2024) *En forsterket arbeidslinje – flere i jobb og færre på trygd* legges det vekt på samarbeid mellom arbeidsmarkeds-, utdannings- og helsesektoren, herunder at regjeringen vil vurdere praktiseringen av *Fagbrev på jobb* slik at ordningen blir mer tilgjengelig for NAV-brukere og brukere i introduksjonsprogram.

TILTAK

- » Støtte opp om rekrutterings- og kompetanseprosjektet *Velg mat* med mål om økt rekruttering gjennom hele utdanningsløpet.
- » Vurdere hvordan rekruttering og opplæring i restaurant- og matfag kan styrkes ved økt samarbeid mellom ungdomsskoler, videregående skoler og næringsmiddelbedrifter.

Nært samarbeid mellom skole og bedrift – nøkkelen til stabil rekruttering?

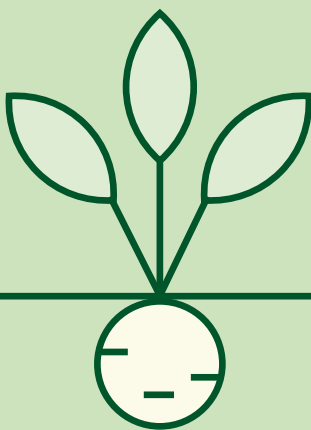
I over 20 år har opplæringskontor, skole og matproduksjonsbedrifter i Trøndelag jobbet strategisk sammen for å sikre rekruttering av ny kompetent arbeidskraft til matindustrien. To ganger i året møtes Strinda og Byåsen videregående skoler sammen med Nidar, Nortura, Tine, Norgesmøllene og flere andre matbedrifter til et samarbeidsforum hvor de diskuterer aktuelle problemstillinger og lager en årsplan for hospitering, bedriftsbesøk, praksisplasser, foreldremøter og besøk av unge fagarbeidere inn i bransjelære som en del av undervisningen.

Trøndelag fylkeskommune har landets største søkning til matproduksjonsfagene. Opplæringskontoret for mat- og servicefag i Trøndelag har ansvaret for samarbeidsforumet.

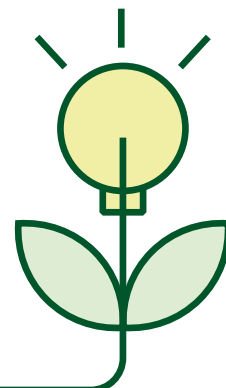
Innsatsområde 5:

Forskning, utvikling og innovasjon

Forskning og utvikling (FoU) i næringsmiddelindustrien legger grunnlag for utvikling av innovative produkter i tråd med forbrukerens ønsker og optimalisering av produksjonsprosessene. FoU er avgjørende for økt konkurransekraft. Teknologiutvikling, robotisering og automatisering bidrar til å redusere produksjonskostnadene og er en del av løsningen når det gjelder mangel på arbeidskraft.

Samarbeid mellom forskningsmiljøer og industri er viktig for at forskningen som utføres er relevant for industrien, og for at små bedrifter med begrensede ressurser kan finne løsninger på sine utfordringer.

Offentlige virkemidler til FoU og innovasjon i næringslivet forvaltes i all hovedsak av Norges forskningsråd og Innovasjon Norge. I tillegg finansieres prosjekter av relevans for næringsmiddelindustrien fra Forskningsmidler over jordbruksavtalen og Fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL/JA).

Næringsmiddelindustrien kan også søke midler fra EUs forsknings- og innovasjonsprogram. Deltakelse her gir norske aktører tilgang til samarbeidspartnere, verdikjeder, markeder og felles infrastruktur.

Samarbeid og nettverk

Samarbeid og nettverk er viktig for å fremme FoU og innovasjon. Industrien, særlig de mindre bedriftene, opplever at det kan være krevende å allokere tilstrekkelig tid og ressurser til FoU. Tilsvarende vil behovet for inntjening påvirke mulighetene for å prioritere langsiktig, strategisk forsknings- og utviklingsarbeid med høy grad av usikkerhet. Krav til publisering av forskningsresultater kan også være utfordrende for en konkurranseutsatt bedrift.

Samarbeid mellom forskningsmiljøer og industri er viktig for at forskningen som utføres er relevant for industrien, og for at små bedrifter med begrensede ressurser kan finne løsninger på sine utfordringer. Tilsvarende vil mindre bedrifter, inkludert gründerbedrifter og lokalmatprodusenter, ha stor nytte av samarbeid og erfaringsutveksling med større bedrifter. Det er viktig at virkemiddelapparatet tilbyr helhetlige tjenester som legger til rette for samarbeid innad i næringen og mellom bedrifter og forskningsmiljøer.

Ordningen med kompetansemeglere, som bistår bedrifter over hele landet med å finne frem til rett FoU-kompetanse, spiller en viktig rolle som bindeledd mellom industri og forskningsmiljøene. Videre vil opplæring og kompetanseheving i bedriften være viktig for at ny kunnskap tas i bruk.

Samarbeid for en konkurranse- dyktig og bærekraftig matproduksjon

Samarbeid mellom bedrifter, og mellom bedrifter og ulike forskningsmiljøer står sentralt i den norske teknologiplattformen NTP Food for Life. En viktig del av nettverkets arbeid er å identifisere og synliggjøre kunnskapsbehovene for en konkurranse-
dyktig og bærekraftig matproduksjon, samt å jobbe for at kunnskap og kompetanse fra forskningsprosjekter blir tatt i bruk i næringen.

Produktutvikling og innovasjon

Produktutvikling og innovasjon er av stor betydning for industriens evne til å tilpasse produksjonen til endrede forventninger, herunder forbrukerpreferanser, krav til inntjening og bærekraft. Dette forutsetter å utvikle kunnskap om alt fra nye prosesseringsteknikker og mattrygghet, til forbrukerpreferanser og utvikling av bærekraftige emballaseløsninger.

Kvaliteten på råvarene er avgjørende for sluttproduktet. For industrien er det avgjørende med stabil og jevn tilgang av råvarer og at kvaliteten på råvarene ivaretas gjennom foredlingsprosessen. I tillegg til tilstrekkelig volum, setter dette krav til kunnskap om lagring, holdbarhet og prosessering.

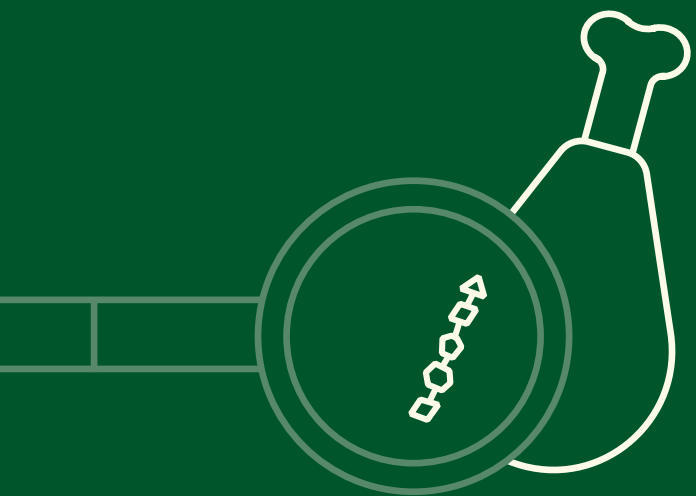
Forskning og teknologiutvikling spiller en sentral rolle for å redusere svinn og bedre ressursutnyttelsen. Det ligger et stort potensial i å ta i bruk innovative teknologier for bedre og mer effektiv utnyttelse av biprodukter og restråstoff, både innad i den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien og mellom blå og grønne næringer.

Teknologiutvikling, robotisering og automatisering

Både i landbruket og i næringsmiddelindustrien bidrar ny teknologi, robotisering av tunge, arbeidskrevende oppgaver og automatisering til å redusere produksjonskostnadene og behovet for arbeidskraft. Ny teknologi gir også viktige bidrag til en mer bærekraftig produksjon og lavere klimagassutslipp.

Norsk landbruk og næringsmiddelindustri er langt fremme i å ta i bruk teknologiske nyvinninger. De senere årene har vi sett en stor økning i etablering av norske agriteknik-bedrifter med internasjonale ambisjoner. I næringsmiddelindustrien ser man et stort potensial for ulike typer robotløsninger, for eksempel innen arbeidsintensive operasjoner i kjøttindustrien. Tett samarbeid mellom forskningsmiljøer, næringen og utstyrsleverandører er avgjørende for utvikling av relevant teknologi som er tilpasset norske forhold, og effektiv implementering av denne. Tilsvarende er det et stort potensial for økt samarbeid og teknologioverføring mellom blå og grønn næringsmiddelindustri.

Både industrien og forskningsmiljøer peker på at det kan være krevende å ta nye ideer videre til oppskalering og kommersialisering. Oppskalering av ny teknologi krever ofte betydelige investeringer og setter krav til virkemidler som støtter bedriften over i kommersialiseringsfasen.

Langsiktig samarbeid for økt utnyttelse av proteinrike restråstoff

Enzymatisk hydrolyse gjør det mulig å øke utnyttelsen av proteinrike restråstoff som f.eks. skjærebein fra fjørfe. Langsiktig samarbeid mellom forskningsinstituttet Nofima og industrien har gitt ny kunnskap om prosessforståelse, prosesskontroll og kvaliteten på sluttproduktene, funksjonalitet og helsegunstige effekter. Den nye kunnskapen la grunnlag for at Nortura sammen med Felleskjøpet etablerte bedriften Bioco. Her produseres en rekke produkter som kan brukes som ingredienser i mat og drikke til humant konsum, og i fôr til kjæledyr. I tillegg til langsiktig samarbeid mellom Nofima og industrien, har en rekke ulike forsknings- og innovasjonsvirkemidler vært avgjørende for å lykkes med etableringen av Bioco, herunder næringsfinansierte direkteoppdrag, regionale forskningsfond, ulike virkemidler i Norges Forskningsråd og støtte fra Innovasjon Norge.

VEIEN VIDERE

Regjeringen vil legge til rette for forskning, innovasjon og teknologiutvikling som bidrar til utvikling av nye jordbruksprodukter basert på norske ressurser og en mer bærekraftig matproduksjon. En konkurransekraftig næringsmiddelindustri er en viktig del av dette.

Styrket konkurransekraft og innovasjonsevne er ett av de tre hovedmålene i regjeringens *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning* (Meld. St. 5 (2022 2023)). I *Strategi for å øke næringslivets investeringer i forskning og utvikling* (2024) er regjeringen tydelig på at det er ønskelig å øke næringslivets FoU-innsats. Dette gjelder også næringsmiddelindustrien. Regjeringen vil vurdere hvordan næringsrettede FoU-virkemidler kan videreutvikles og forbedres for å stimulere til dette.

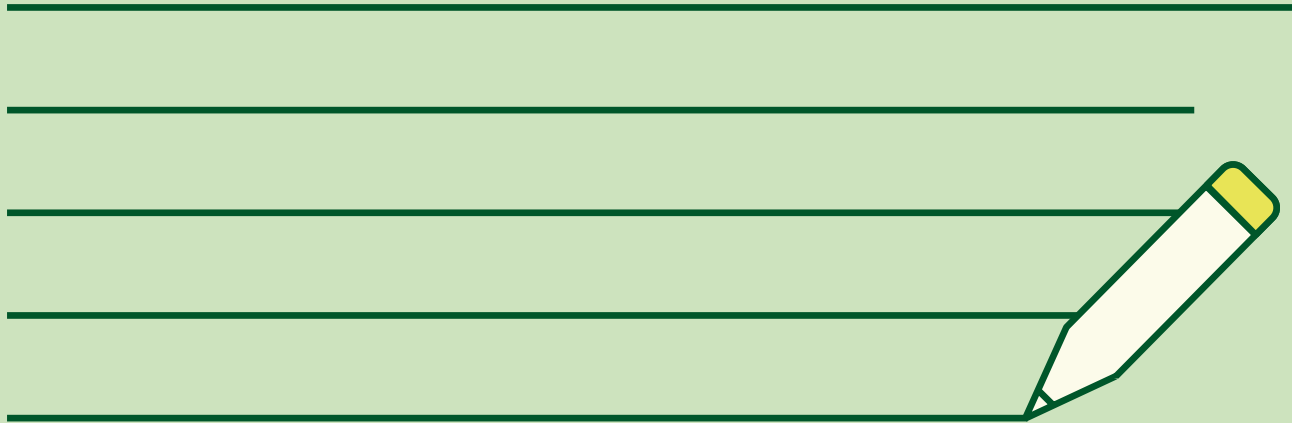
For å nå et mål om mer FoU og innovasjon i næringslivet må bredden av norsk næringsliv mobiliseres. Forenkling og tilgjengeliggjøring av relevante virkemidler gjennom det pågående arbeidet med videreutvikling av virkemiddelapparatet, «Virkemiddelapparatet 2.0», og utvikling av en felles digital inngang til virkemiddelapparatet, «Én vei inn», vil gi viktige bidrag til dette.

TILTAK

- » Stimulere til økt samarbeid og kunnskapsdeling innad i næringen og mellom bedrifter og forskningsmiljøer.
- » Legge til rette for produktutvikling i næringsmiddelindustrien, basert på norske råvarer og i tråd med endrede forbrukerpreferanser og kostråd.
- » Prioritere FoU-midler over jordbruksavtalen til teknologiutvikling for økt konkurransekraft i næringsmiddelindustrien.
- » Utrede muligheter og potensial for robotisering og automatisering i norsk kjøttindustri, jf. jordbruksavtalen 2025.
- » Støtte opp under virkemidler som bidrar til at ny teknologi tas i bruk.
- » Bidra til å mobilisere næringsmiddelindustrien inn mot EUs programmer og ordninger.

Innsatsområde 6:

EØS-regelverket

Matområdet er det største regelverksområdet under EØS-avtalen. Dette regelverket utgjør om lag 40 prosent av regelverket som innlemmes i avtalen hvert år. Regelverket gir forutsetninger og betingelser for næringsmiddelindustriens utvikling og konkurranseevne.

For å ivareta norske interesser er det avgjørende å sikre både tidlig påvirkning av regelverk under utvikling og god gjennomføring av regelverket i norsk rett.

EØS-avtalen gir næringsmiddelindustrien harmoniserte standarder og regler, tilgang til innsatsfaktorer, arbeidskraft, forsknings- og innovasjonsprogrammer og det indre marked. En stor del av mat- og drikkeprodusentene er avhengige av å kjøpe varer, tjenester, teknologi, og å hente spesialisert arbeidskraft fra utlandet. Avtalen er derfor viktig for produksjon av, og etterspørsel etter, norske råvarer og ferdige produkter.

For å ivareta norske interesser er det avgjørende å sikre både tidlig påvirkning av regelverk under utvikling og god gjennomføring av regelverket i norsk rett. I tillegg til regelverk knyttet til mat, drikkevann, folke-, plante-, fiske- og landdyrhelse og dyrevelferd, påvirkes næringsmiddelindustrien blant annet av regelverk på områder som klima, natur, forurensing, statsstøtte, offentlige anskaffelser og konkurranse.

Utfordringer og muligheter

Tidlig og tett påkobling under regelverksutvikling i EU er blant industriens viktigste utfordringer og ønsker. Det er viktig for industrien at de har kjennskap til arbeid med regelverksendringer, slik at de kan komme med innspill tidlig i prosessen og tilpasse driften til kommende endringer.

Europa arbeider for å bli mer bærekraftig og konkurransedyktig. Mange regelverk under den grønne given berører næringsmiddelindustrien, som må gjøre store investeringer på kort tid for å tilpasse seg det nye regelverket. Industrien opplever at flere av endringene har kommet overraskende, som strengere krav til forurensende utslipp fra slakterier og anlegg som behandler animalske biprodukter. I tillegg til pågående regelverksarbeid, er det fremover viktig å ha oppmerksomhet om arbeidet i EU knyttet til å øke europeisk konkurransekraft og å redusere administrative byrder for næringslivet gjennom forenkling.

Kompleksiteten i regelverksutviklingen er en utfordring, da prosessen ofte oppleves som vanskelig å forholde seg til for mange aktører. Det er behov for tettere samarbeid mellom offentlige myndigheter, næringslivet og organisasjoner om tidlig involvering, påvirkningsarbeid, kunnskap og forståelse om hvordan EUs politikk- og regelverksutvikling påvirker rammevilkårene for næringslivet i Norge. Som ledd i dette er Mattilsynets EØS-arbeid styrket økonomisk med mål om å effektivisere saksbehandlingen gjennom bedre verktøy og rutiner.

VEIEN VIDERE

Et styrket EØS-arbeid gir Norge en bedre posisjon i EUs beslutningsprosesser for å fremme interessene til den landbruksbaserte næringsmiddelindustrien.

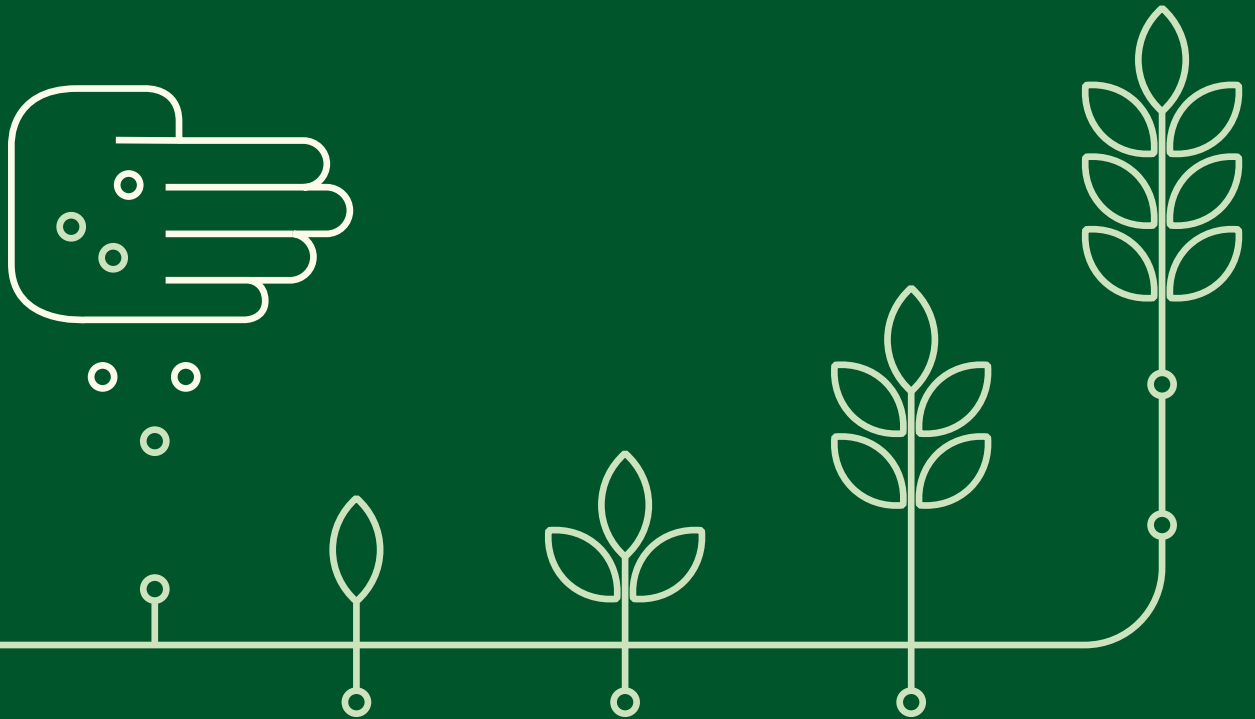
Initiativene for å ta tak i utfordringene handler både om politikk og virkemidler, og om evne til omstilling og å finne nye løsninger. Landbruks- og matdepartementet ønsker en tidligere, tettere og hyppigere dialog med industrien knyttet til utforming av regelverk. Mattilsynet skal ta aktiv del i og involvere interessenter i regelverksarbeidet i EU på sine områder. Det er etablert faste dialogplattformer. Landbruksdirektoratet og Mattilsynet arrangerer i fellesskap EØS-forum for landbruk og mat hvor politikk og regelverksforslag som berører disse områdene tas opp. Mattilsynet arrangerer i tillegg interessentmøter om EU-initiativer innenfor Mattilsynets samfunnsoppdrag.

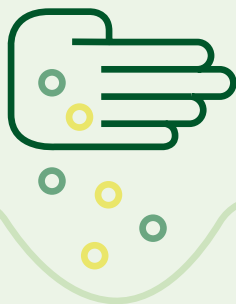
TILTAK

- » Faste dialogplattformer mellom myndigheter og interessenter for å sikre tidlig involvering under utvikling av EUs regelverk.
- » Videreutvikle arbeidet med tidlig og tett påkobling av interessenter i utvikling av EU-regelverk.
- » Involvere brukere når veiledere, skjemaer og annen oppfølging av EØS-regelverk utvikles.

03

Veien videre

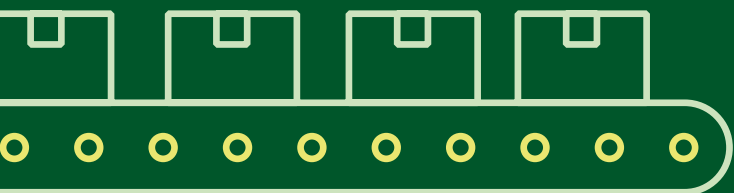
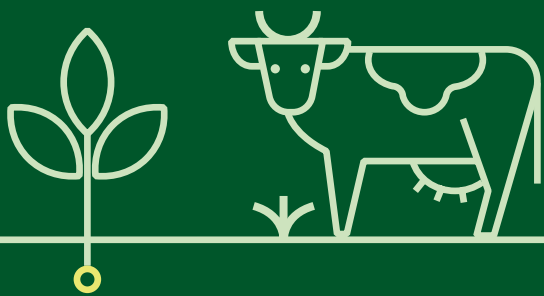

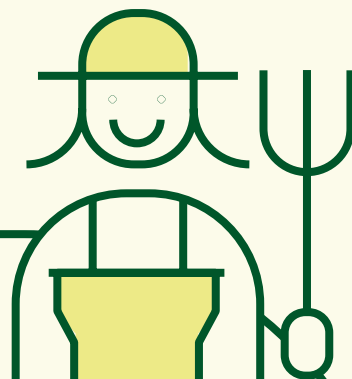
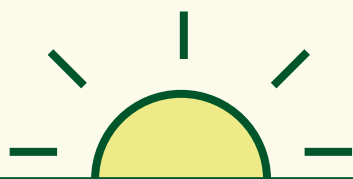
En konkurransedyktig og lønnsom næringsmiddelindustri er en forutsetning for å oppnå regjeringens mål om økt verdiskapning, selvforsyning og beredskap. Industrien sysselsetter 39 000 personer fordelt på 2 900 bedrifter over hele landet, og produserer mat, drikke og fôrprodukter.

Veikartet omhandler politikk og tiltak som vil kunne bidra til å svare ut regjeringens mål. Videre vekst og utvikling vil og være avhengig av industriens evne til omstilling og tilpasning til markedet.

Regjeringen legger vekt på å

- » innrette landbrukspolitikken slik at den fremmer en stabil og markedsrettet produksjon av råvarer til industrien i hele landet
- » bidra til å styrke konkurransekraften til industrien gjennom forutsigbare og konkurransedyktige rammevilkår
- » støtte opp om industriens arbeid med reduksjon av klimagassutslipp og andre miljøskadelige utslipp og omstilling til bærekraftige løsninger
- » bidra til at industrien er en attraktiv næring som tiltrekker seg kompetent arbeidskraft
- » bidra til at industrien utvikles og omstilles til å møte nye markeds-, forbruker- og teknologiske krav gjennom målrettet forskning og utvikling
- » styrke arbeidet med regelverksutvikling gjennom etablering av dialogforum mellom myndigheter og aktører i næringen

Utgitt av:
Landbruks og matdepartementet

Bestilling av publikasjoner:
Departementenes sikkerhets-
og serviceorganisasjon

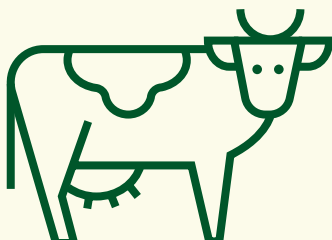
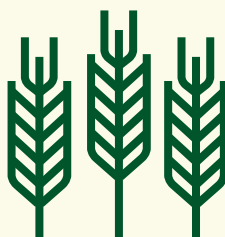
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjoner er også tilgjengelige på:
www.regjeringen.no

Design og layout:
Anagram Design

Publikasjonskode: M-0767 B

Trykk: Departementenes sikkerhets-
og serviceorganisasjon
05/2025 – opplag 100

Trykksak
2041 0379